

Hatalom és erkölcs a moldvai csángó tánc kultúrában

Tanulmányomban a moldvai csángó tánc kultúra politikai és vallási dimenzióira szeretnék rávilágítani az 1950-es évektől napjainkig terjedő időszakot figyelembe véve. Előzetes feltételezéseim szerint a csángó faluközösségek táncéletét és táncélete nagyban meghatározta Románia hatalomgyakorlója, az aktuális politikai rendszer, valamint a falvak erkölcsi normáinak rendfenntartója, a római katolikus egyház. Hipotézisem igazolása során arra keresem a választ, hogy a tánc kultúra és a társadalom miként kapcsolódnak össze, valamint bizonyos makro- és mikrotörténeti folyamatok milyen hatással lehetnek a táncra, mint komplex kulturális rendszerre (Kavecsánszki 2013, 93–94). A felvázolt problematika részletes feltárása jelenleg még folyamatban van, a doktori kutatásom része, így elsősorban a téma és a kutatási megközelítés indokoltására, valamint néhány részeredményre szeretnék kitérni.

Kutatási előzmények

2012 óta végzek néprajzi terepkutatást Moldova csángó falvaiban, elsősorban a közösségek társadalomszerkezetére és tánc kultúrájára fókuszálva (Szőnyi 2014a; 2014b; 2015). Az általam vizsgált térség földrajzilag a Keleti-Kárpátoktól a Prutig húzódik, északról Bukovina, délről pedig az Al-Duna határolja. A moldvai csángó települések többsége Bákó megyében, a Szeret és a Tatros mentén helyezkedik el. A terepen eddig rövidebb, egy-két hetes kiszállásokkal, valamint hosszabb, egyéves kint tartózkodással végeztem résztvevő megfigyelést. Az adatközlőkkel kialakított személyes kapcsolaton túl az adatgyűjtési módszereim közül kiemelném a félig strukturált interjúkészítést, a táncfilmzést és fotózást. Jelen munkámban több településről – Forrófalván (Faroani), Magyarfaluban (Arini), Lábnyikban (Vladnic), Somoskán (Somuşca) és Újfaluban (Satu Nou) – szerzett ismereteken és esetpéldákon keresztül kívánom bemutatni a politikai és egyházi rendszer kultúraformáló szerepét Moldvában.

Tanulmányomban a moldvai csángók társadalom-néprajzi kutatásának területéről Pozsony Ferenc, Kinda István és Kotics József munkáira támaszkodom. A moldvai faluközösségek társadalmi rendszerének és működésének leírására Pozsony Ferenc (2005, 171–190), míg az erkölcsi értékrend és a társadalmi kontroll, valamint ezek intézményeinek részletes vizsgálatára Kinda István és Kotics József vállalkoztak. Tanulmányaikban bizonyos deviáns viselkedési formák (például lopás, alkoholizmus, vadházasság) és formális–informális (például egyház, rendőrség, pletyka, mágia) kontrollmechanizmusok értelmezésével foglalkoznak (Kinda 2010; Kotics 1999).

A hazai táncantropológia területéről Kavecsánszki Máté elméleti megállapításait (Kavecsánszki 2013, 90–93) és módszertani javaslatait tartom irányadónak a tánc és a hatalmi viszonyok vizsgálata kapcsán (uo. 78–84 és 93–94). A román etnokoreológiai és etnomuzikológiai kutatások közül Anca Giurchescu (2001) és Speranţa Radulescu (1997) foglalkoztak a tánc- és zenekultúra társadalmi beágyazottságával, a politikai hatalom kultúraformáló erejével. Végül kiemelném Jennifer R. Cash (2011) könyvét, melyben a szerző (nép)táncfesztiválokra keresztül értelmezi a folklór, a nemzeti identitás és a hatalom viszonyát a poszt szocialista Moldáviában. A továbbiakban ezekre a kutatási előzményekre támaszkodva szeretném meghatározni vizsgálatom értelmezési keretét: elméleti alapjait, szemléletmódját és a főbb fogalmait.

Értelmezési keret

Vizsgálatomat elsődlegesen a holisztikus szemléletmód és a strukturalista funkcionális elmélete határozzák meg. A holisztikus megközelítés értelmében egy-egy kulturális jelenséget nem önmagában, hanem csakis kontextusával együtt értelmezhetünk. Egyetértek avval a megállapítással, hogy egy szociokulturális rendszer egyetlen kiragadott aspektusa sem jelent egymagában semmit, csakis a rendszer többi részéhez viszonyítva interpretálható (Hollós 1995, 4–5). A Radcliffe-Brown nevéhez köthető strukturális funkcionális elmélet szerint a társadalom integrált rendszert alkot, melyben minden intézmény, cselekvés vagy képzet saját funkcióval, szereppel bír az egész egyensúlyi helyzetének, harmonikus működésének érdekében (Hollós 1995, 14–15).

Kutatási témám szűkebben vett értelmezési kerete azon táncantropológiai megközelítés, miszerint a tánc társadalmi gyakorlat, mely megjelenítése révén kifejezi egy közösség politikai és kulturális szerveződését, a tánc és a társadalom szoros kapcsolatát (Kürti 1995, 140–143). A vizsgálat során a táncra kutatási eszközként tekintek, melyen keresztül a kisközösségek társadalmi és mentalitásbeli változásai reprezentálódnak (Kavecsánszki 2014, 75–76).

A moldvai csángó tánc kultúrát a politikai, gazdasági és szociokulturális folyamatok, a román iparosítás, kollektivizálás, rendszerváltás, munkamigráció és akkulturáció, valamint a helyi vallás, identitás és mentalitás összefüggéseiben vizsgálom. A falvak táncélete alatt az eddigiekben filmre rögzített, a paraszti tánc kultúrából máig fennmaradt és továbbhagyományozódott, vagy „újraélesztett” és visszatanult táncokat értem. Ezek közül több megjelenik a települések tánc csoportjainak repertoárjában, ha színpadi fellépésen, tánc házban vagy néprajzi gyűjtések alkalmával táncolnak, valamint előfordulhatnak falusi és családi táncalkalmak is (például lakodalom idején).¹

Tanulmányomban a hatalom és az erkölcs jelennek meg kulcsfogalmakként. Hatalom alatt a román államot irányító politikai-ideológiai rendszert és a Iaşi római katolikus egyházmegyéhez tartozó intézményeket, elsősorban a csángó falvak helyi parókiáit értem. Ezek működési irányelvei még napjainkban is nagyban meghatározzák a moldvai csángó kisközösségek gazdasági, társadalmi és kulturális rendszerét. Az ezek függvényében formálódó szabályok, beleértve az erkölcsöt – „mely alatt az egyén gyakorlati viszonyát értjük a helyes magatartás normáihoz” (Kotics 1999, 56) – máig olykor szélsőségesen determináltak és ellenőrzés alatt állnak a helyi vallásvezető, a pap mint külső tekintély által (Kinda 2010, 115–116).

Annak érdekében, hogy érthető legyen az egykori román kommunista vezetés és a római katolikus egyház irányelvei közötti szoros kapcsolat, meg kell említeni, hogy az ortodox többségű Romániában a római katolikus egyház csak úgy tud(ott) hivatalosan is működni, hogy szerepet vállal(t) a moldvai csángók etnikai, kulturális és nyelvi asszimilálásában (Pozsony 2005, 87 és 92). A következőkben külön kerül bemutatásra a politikai rendszer és a katolikus egyház kultúraformáló szerepe, a helyi tánc kultúra(k)ra gyakorolt hatása.

A politikai rendszer szerepe a tánc kultúra alakulásában

Az általam vizsgált korszak nagy részében, 1946 és 1990 között kommunista diktatúra működött a mai Romániában. 1965-től egészen az 1989-es forradalomig ennek a totális diktatúrának Ni-

¹ Kutatásom későbbi szakaszaiban figyelmet szeretnék fordítani azon jelenkori táncos jelenségekre is, melyek napjainkban a moldvai csángó falvak táncélete szerves részét adják, azonban a hazai táncmozgalom felhasználási köréből és a táncfolkloriztika kutatási területéről kizárultak. A recens zenei és táncos populáris kultúra Moldva esetében elsősorban a román műfolklórt (népies műzenét), a délkelet-európai városi manele zenét, valamint a klubkultúrákat (a house és techno szubkultúrákat) foglalja magába.

colae Ceaușescu (1918–1989) volt a vezetője,² ezt az időszakot a csángók csak „Csau timpjé”-nek hívják (Balogh 2001, 459–463 és 493).

A 20. század második felétől kezdődő erőltetett iparosítás és kollektivizálás átalakította a moldvai csángók életmódját. A mezőgazdasági szektor feminizálódott, a férfi munkaerő pedig a nagyvárosokba ingázott havi, heti vagy napi rendszerességgel. Mindez különféle kultúraformáló hatásmechanizmusokat indított el falvakban (Pozsony 2005, 177; Peti 2012, 40 és 46). A városi kultúrával való találkozás újabb zenei és táncos divatok, illetve viselkedésforma megjelenését hozta magával. Olyan modernizációs folyamatok, mint az áramszolgáltatás, a rádió, később pedig a televízió használata, elősegítették a fogyasztói kultúra megjelenését, valamint kiemelt szerepet vállaltak a román „műfolklór” népszerűsítésében (Peti 2006, 133). A továbbiakban néhány esepéldával szeretném leírni a politikai „hatalom” irányelveinek a moldvai csángók táncéletére és a táncművészetére gyakorolt hatását.

A táncélet kapcsán olyan ideológiai vagy gazdasági döntéseket emelhetünk ki, melyek átalakították a csángók táncalkalmait, az önműködő táncszervezés rendszerét. Magyarfalun esetében megemlíteném, hogy az egyik legjelentősebb táncalkalomnak tartott búcsút, illetve annak időpontját ideológiai alapon megváltoztatták. A falu patrónusa azelőtt Szent István magyar király volt, azonban a búcsút szeptember másodikáról áttették szeptember nyolcadikára, Szűz Mária születésének ünnepnapjára. Ettől függetlenül az ünnepet a mai napig „szentistván” búcsúnak nevezik a helyiek (Iancu 2011, 358).

Somoskán és Magyarfaluban az iparosítás következményeként a férfi munkaerő nagyvárosokba történő elvonása átalakította, majd gyakorlatilag felszámolta a közösségek heti rendszerességgel szervezett táncalkalmait. A tavaszi-nyári időszakban vasárnap délutánonként táncot vagy horbát – ahogy Somoskán nevezik, az őszi-téli időszakban pedig táncos guzsalyast tartottak mindkét településen. Ezen táncalkalmak megszűnésének az volt az elsődleges oka, hogy az addig táncszervező szereppel bíró vatávok (Somoskán) vagy vatábok (Magyarfaluban) gyakorlatilag eltűntek a falu mindennapi életéből, s legtöbbször havi rendszerességgel jártak csak haza néhány napra.³

„Az el fogtak kevélyedni a legének, mert akkor a Ceaușescu idejibe, nem lehetett, hogy kimenjenek az országból. El fogtak menni munkára, messze. Hun megy e munkára? Még elment Bukurestba, még kevélyebb vót. Többen azt mondták, menünk munkát keresünk. Jó, elmentek! Többet nem vitte kurázsuk [kedvük], hogy csánjanak [csináljanak] horbákat [vasárnap délutáni táncmulatságokat], s azért hagyták fel a horbákat, ezeket.”⁴

A vatábok olyan 16 évesnél idősebb legények, tehát még nőtlen férfiak voltak, akiket a többi legény egy esztendőre választott a zenészek megfogadására, illetve a táncalkalom lebonyolítására és folyamatos felügyeletére. Megemlíteném, hogy a legények közösség-szervező szerepének háttérbe szorulásával, előtérbe kerültek a vetevicák (Somoskán) vagy vatázsicák (Magyarfaluban), akik a vatábokhoz hasonlóan 16 évnél idősebb leányok voltak, templomtakarítással foglalkoztak, illetve a leányok közt bizonyos vezető szerepet töltöttek be.⁵ Ők egy időre átvették a vatávok táncszervező szerepét, azonban az 1970-es évek közepére mindkét faluban megszűntek ezek a rendszeres vasárnapi táncalkalmak.

² 1965. március 22-től a Román Munkáspárt titkára, később a Román Kommunista Párt főtitkára, 1969-től a Védelmi Tanács elnöke. 1974-től az új alkotmány értelmében a Román Szocialista Köztársaság elnöke egészen haláláig (Balogh 2001, 459–461).

³ A *vatáv* vagy *vatáb* a román *vătaf* (jelentése: ispán, kapitány, parancsnok, vezető, főnök) szó moldvai csángó tájnyelvi változata.

⁴ 1942-ben született somoskai férfi, az interjú 2013-ban Somoskán, az adatközlő otthonában készült.

⁵ A kifejezés feltételezhetően a román *vătășii* (jelentése: nyoszolyólány, gazdaasszony, kulcsárnő, ispán felesége) szó moldvai csángó tájnyelvi változata.

A táncművészet formalizálásában és homogenizálásában elsőként kiemelendő a politikai célokat kiszolgáló iskolai oktatás, mely a moldvai csángó települések esetében román nyelven folyt, és románul zajlik a mai napig.⁶ A moldvai csángó gyermekek tanárai olyan ortodox hitű, román identitást reprezentáló értelmiségiek voltak, akik aktívan részt vettek asszimilálásukban. Az iskolai szünetekben tudatosan visszaszorították a magyar nyelvű játékokat, népdalokat és táncokat, a tananyagban pedig fontos részét jelentette a román nyelvű folklór elsajátítása, azoknak helyi ünnepeken való bemutatása. Itt egyetlen példára szeretném felhívni a figyelmet: a hora unirii-re – azaz az „egyesülés órájára”, mely már elnevezésében is kifejezi a Ceaușescu-rendszer etnikai homogenizációs céljait. Ennek a táncnak külön éneke volt, egy megzenésített Vasile Alecsandri vers,⁷ s noha nem épült be a falusi közösségek tradicionális táncművészetébe, az állami, iskolai vagy egyházi programokon napjainkban is táncolják.

A Ceaușescu-rendszer alatt az állami rádió- és tévé-műsorok szintén ideológiai célokat kiszolgáló kommunista propagandát közvetítettek. A műsorszámok között a kezdetektől kiemelt szerepet kapott a folklór, helyesebben egyfajta stilizált román műfolklór népszerűsítése. Mindezek hatására több ének, illetve táncdallam ezen a médian keresztül került a falvakba. Romániában napjainkban is több tévécsatorna (például Etno Tv, Favorit) megszakítás nélkül sugároz néptánc és népzenei elemekre épülő előadásokat (Peti 2006, 148).

A folklór médian keresztül történő népszerűsítése szempontjából még megemlíthető az állam által az 1970-es évektől elindított és irányított tömegmozgalom, a Cîntarea României, azaz a „Megéneklünk Románia” (Giurchescu 2001, 116–117; Radulescu 1997, 10). Itt helyet kaptak énekkarok, színjátszó csoportok, népzenei és néptánc-csoportok is, hogy megmutathassák tudásukat, azonban a mozgalom előrehaladtával mindinkább a pártállami igényeket kiszolgáló előadók kerülhettek reflektorfénybe.

Az egyház szerepe a táncművészet alakulásában

Mielőtt rátérnék az egyház, valamint a falusi katolikus parókiák, deákok és papok szerepére a moldvai táncművészet szabályozása kapcsán, röviden említést kell tenni a csángók identitásáról, mivel ez nagyban meghatározza mentalitásukat és erkölcsi értékrendszerüket. A csángók identitását két tényező határozza meg leginkább. Először is vallási hovatartozásuk, mivel római katolikusokként elkülönülnek a környező ortodox hitű románságtól; másrészt pedig lokális azonosságuk. A moldvai csángóság számára római katolikus vallásuk jelenti „közösségük lényegét” (Kinda 2010, 23). Mindez olyan típusú identitásra utal, mely eltér az általunk (Nyugat-Európában, Magyarországon vagy Erdélyben) megszokottól.

Egyháztörténeti szempontból nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az 1960-as vagy 1970-es évekig a legtöbb csángó településen nem működött katolikus parókia, hanem a pap havi, esetleg heti rendszerességgel egy-egy nagyobb községből érkezett megtartani a román nyelvű vasárnapi nagymiséket. Ebben az időszakban, jobbra Erdélyből érkező deákok, azaz kántorok látták el a paphiányban szenvedő falvak lelki gondozását. Ezek az írni-olvasni tudó emberek nagy tiszteletben álltak a csángó közösségek előtt, magyar nyelven imádkoztak és énekeltek a hívekkel, valamint olyan szertartásokat is elvégeztek, amikre valójában az egyháztól nem kaptak felhatalmazást (Iancu 2011, 64–67).

A moldvai csángó településeken az 1960-as évektől a pap „a falutársadalom legnagyobb társadalmi szerepkört betöltő, s ennek függvényeként a legbefolyásosabb személyisége” (Kinda 2010,

⁶ Az 1950-es években több moldvai csángó településen volt magyar nyelvű oktatás néhány évig. Ennek kultúraformáló hatására jelen tanulmányban nincs lehetőségem részletesebben kitérni.

⁷ A vers még a 19. század második felében született, s ugyanebben az időszakban zenésítette meg Alexandru Flechtenmacher.

116), gyakorlatilag ő a szakrális és közösségi élet vezetője, az erkölcsi normák szigorú rendfenntartója, beleszólási jogot formál a falu mindennapi, és a családok vagy egyének személyes életvezetésébe. A tánc kultúrában megjelenő egyházi koordináló szerepének leírását két idézettel szeretném kezdeni, mindkettő az általam tárgyalt időszaknál korábbi szarmazik.

A moldvai csángók táncáról Gegő Elek közölt először megfigyeléseket 1838-ban: „A' táncz, öltözet és más egyéb szokásokban is a' moldvánokat utánozzák. A' moldvánoknak két nevezetesebb tánczok van: körbeni, mellyben balról jobbra és viszont forognak, 's ezt chorának nevezik; és sorbani, mellyben rendben tánczol mindenki a' maga nemével, és ezt datschnak mondják. Mind a' kettőt gyakorolják a' magyarok is egykét cigány' hangászata mellett; de azon különbséggel, hogy náluk a' nőszülést megelőző udvari és utczai táncz, melly az oláhoknál történni szokott, nincs dívatban, sőt a' korcsmák helyett a' papok' udvarán mulatnak” (Gegő 1838, 52).

Csúry Bálint 1930-ban ezt írja a moldvai csángók táncalkalmairól: „A serdülő ifjúság 15-19 éves korig a templom udvarán a vasárnap délutáni táncon találkozik egymással. A Bakó vidéki falvakban e tánc a deák (= kántor) és a szülők szigorú felügyelete és ellenőrzése alatt történik. Két cigány zenész hegedűn és kobzán (= kobzon) játssza a tánchoz szükséges zenét. E táncban csak fiúnak fiúval, leánynak leánnyal szabad táncolni. Az erkölcs és illem nem engedi meg e korban a vegyes táncot” (Csúry 1930, 3).

A fenn olvasható idézetek jól érzékeltetik a 19-20. századi táncéletre vonatkozó erkölcsi norma-rendszer néhány aspektusát. Gegő és Csúry leírásai között közel száz év telt el, mégis mindketten kiemelik a tánc helyre és a párban táncolásra vonatkozó íratlan szabályokat. Az azonos neműek páros táncával még napjainkban is találkozhatunk Moldvában. Több búcsús bálon volt alkalmam megfigyelni serdülőkorú fiúk és lányok nemek szerint elkülönülő páros táncát. A 15-16 éves fiúk azzal indokolták a fiúbarátaikkal való táncolást, hogy szeretnék jobban elsajátítani a páros táncokat, mielőtt felkérnék a lányokat. Úgy gondolom, esetükben már nem erkölcsi alapon meghatározott táncmóddal, hanem survivalként⁸ továbbélő kulturális jelenséggel van dolgunk.

Napjainkban már nem a pap vagy a deák udvarán zajlanak a közösségi táncalkalmak, hanem a kultúrházakban. Ezek közül többet a plébánosok építtettek, s a parókiák tulajdonában vannak, tehát csak a táncmulatságok helyszíne változott, a falusi szórakozás és az egyház viszonyrendszere nem sokat módosult. Itt megemlíthető Lábnyik esete, ahol 2015 nyarán a Szent Anna búcsú alkalmával a helyi pap folyamatosan figyelemmel kísérte a három napig tartó bált. A papnak beleszólási joga volt a táncrendbe, a szentmisék idejére felfüggesztette a muzsikát, s behívta a híveket a templomba. A magyarfalusiak elmondása szerint, náluk néhány éve verekedés tört ki a helyi kultúrházban szilveszter estéjén. A pap azóta sem adja ki az épületet erre az éjszakára a szórakozni vágyó fiataloknak.

A táncalkalmak ilyen szintű korlátozására vagy akár betiltására a múltban is több példát találunk. Egy régebbi ezek közül Forrófalva esete, ahol a pap betiltotta a guzsalyások működését, mert megítélése szerint ott erkölcstelenül viselkedtek a fiatalok, ittak, trágár dalokat énekeltek, táncoltak és szerelmi viszonyt folytattak (Vincze 2004, 204). Mindebből kitűnik, hogy a papok és a faluközösség számára is fontos volt a fiatalok erkölcsös viselkedése szórakozás közben. A már említett vatábok, táncszervezők megválasztásában is fontos tényezőt jelentett a legény morális megítélése, illetve a vallási szokásokhoz való viszonyulása.

Napjainkban a táncéletet vallási alapon még a böjti időszakok befolyásolják. Ilyenkor a lakodalomtartás, éneklés, táncolás, sőt még a zenehallgatás sem megengedett a moldvai csángó falvakban. 2015-ben volt szerencsém megfigyelni, hogy böjti időszakban az újfalusi diszkó, ahová a falusi katolikus csángók mellett városi ortodox fiatalok is járnak szoktak, egész egyszerűen bezárt, nem fogadott vendégeket.

⁸ A *survival* ún. „etnológiai csökevény”, olyan kulturális jelenség, mely tartalmi kiüresedése ellenére tovább él egy közösség szokásrendszerében (Marót 2008, 419).

Ennek a témafelvetésnek a zárásaként hívnám fel a figyelmet a miséken elhangzó prédikációk funkciójára, mivel ezekben a papok naprakészen reagálnak a fiatalok vagy fiatal házások szórakozási szokására, azok változására, az esetleges kicsapongásokra. Ilyen lehet a túlzott ital-, esetleg drogfogyasztás, a diszkóba járás, de a késői kimaradások és a leányok kihívó öltözete is gyakori téma a miséken.

További kutatási lehetőségek

A kutatás további feladatai között említhető a politikai és egyházi rendszer hatalmi erőinek részletesebb vizsgálata egyetlen település tánc kultúrája kapcsán, mely a doktori kutatásom esetében Magyarfalut jelenti. Ehhez nélkülözhetetlen az archívumi kutatás és az írott források (például beszámolók, levelezések, riportok) bevonása az adatgyűjtésbe. A Magyarfaluban szerzett eddigi te-repmunka-tapasztalataim arra sarkallnak, hogy a táncos egyéniségek, táncszervezők, azaz vatábok szerepét alaposabban megvizsgáljam a tánc kultúra szabályozása terén. Előzetes feltevésem, hogy a vatábok és vatázsicák nagyban meghatározták működésük periódusában az adott faluközösség táncéletét. Saját politikai, vallási és erkölcsi nézeteik, kapcsolatuk a hatalommal, jelentősen formálta a táncalkalmak arculatát. Fő kutatási célom a magyarfalusi tánc kultúra társadalmi hálózat-rendszerének feltérképezése, a társadalmi kontroll mint kultúraformáló tényező megjelenésének makro- és mikroszintű vizsgálata (vö. Kinda 2010).

Irodalomjegyzék

- Balogh László (2001): *Románia története*. Aula, Budapest.
- Cash, J. R. (2011): *Villages on Stage. Folklore and Nationalism in the Republic of Moldova*. Lit Verlag, Berlin.
- Csúry Bálint (1930): *Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról*. Minerva, Kolozsvár.
- Gegő Elek (1838): *A' moldvai magyar telepekről. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel*. Buda.
- Giurchescu, A. (2001): The Power of Dance and Its Social and Political Uses. In: Christensen, D. és Wild, S. (szerk.): *Yearbook for Traditional Music. Vol. 33*. International Council for Traditional Music, Los Angeles. 109–121.
- Hollós Marida (1995): *Bevezetés a kulturális antropológiába*. ELTE BTK Kulturális Antropológiai Szakcsoport, Budapest.
- Iancu Laura (2011): *Helyi vallás a moldvai Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat*. Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs. (Doktori disszertáció.)
- Kavecsánszki Máté (2013): A táncantropológiai módszer alkalmazásának lehetőségei a nemzetietnikai identitás vizsgálatában. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgyköréből*. International Research Institute, Komárom. 89–97.
- Kavecsánszki Máté (2014): Tánc és politika. Szempontok a tánc kultúra és a politikai akaratképzés közötti kapcsolat értelmezéséhez. *Híd*, 2014. 3. sz. 74–89.
- Kinda István (2010): *Ellenőrzött közösségek. Szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban*. Mentor, Marosvásárhely.
- Kotics József (1999): Erkölcsi értékrend és társadalmi kontroll néhány moldvai csángó faluban. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 55–67.

Luther és a tánc*

A tánc alaptermészete

Egy népszerű középkori elgondolás szerint különbséget kell tenni a tánc alaptermészete („önmagában a tánc”), és a tánc gyakorlati megvalósulása (körülményei / feltételei) között. A táncnak ez a két összetevője eltérő morális megítélés alá esik: az előbbi nem ártalmas az erkölcsökre nézve, míg az utóbbi számtalan veszélyt hordozhat magában.¹

Luther táncgal kapcsolatos elgondolása lényegében ugyanezt az álláspontot képviselte, nézeti jórészt a középkori hagyománnyal rokoníthatók és abból eredeztethetők.² Luther a tánc általános tilalmát nem tartotta helyénvalónak: képmutató,³ farizeus megközelítésnek minősítette.⁴ A reformátor ezt a magatartásformát az „erkölcstelen, csökönyös, kenetteljes hájas szerzetesek”-kel és „a savanyú arcú szentek”-kel azonosította, akik „a képmutatásukkal és a tettelt lemondásukkal, valamint furcsa életvitelükkel [...] mindig készen állnak arra, hogy megítéljenek és elítéljenek más embereket: például a fiatal leányokat, akik örömeiket lelik a táncban vagy vörös ruhát viselnek.”⁵

A teljes tiltás helyett Luther inkább az arany középút elvének (Lenker 1906, XI. 60) követését javasolta, miszerint nem helyes dolog a táncot általánosságban elítélni, elegendő csupán az erkölcstelen táncokat tiltani. A reformátor véleménye szerint ui. minden keresztény számára az jelentheti az általános törvényt, hogy „mindenki mértékletesen, józanul és megfontoltan éljen nem

* Készült az NKFIH K115676 számú kutatás keretében. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani dr. Korányi András egyháztörténésznek, egyetemi tanárnak (Evangelikus Hittudományi Egyetem) és Tamásy Tamás, evangélikus lelkésznek (Budapest-Zuglói), akik észrevételeikkel nagyban segítettek a munkámat.

¹ Aquinói Szent Tamás írja Ézsaiás könyvéhez fűzött magyarázatában: „A tánc önmagában nem rossz, sokkal inkább attól függően, hogy miféle célra irányul és mely kísérő körülményekből ered, lehet az erény vagy a bűn aktsa.” Hozzáteszi, hogy „lehetetlen mindig egy tevékeny vagy elmékedő élet komolyságában maradni, ezért olykor a gondok közé elővigyázatosságból egy kis örömet kell keverni, nehogy a lélek a túlzott szigor által megtörjön, hogy aztán ismét az erény határozott gyakorlásának szentelje magát. Az ezen céllal megvalósított játékok (mint a tánc is) az erény, az eutrapélia (testi és lelki választékoság) aktusai, és ha az isteni kegyelem alakot ad ennek, akkor maguk is hasznosnak bizonyulnak” (Heyer 2014, 57).

² Ezzel szemben Kálvin és a református megközelítés a tánc alaptermészetét rossznak, bűnösnek gondolja, amelyet a tánc körülményei csak tovább fokoznak.

³ „Ebből [ti. a táncból] a gőgös szentek ne csináljanak bűnt” (Knaake és Buchwald 1883–2009, XXIV. 418–419; Heyer 2014, 58 – Prédikációk Mózes első könyvéről; 1Móz 24.). Igaz a katolikusok között is akadtak elkötelezett ellenzői a táncnak (William Perault, Juan Luis Vives), azonban jócskán voltak a táncpárti álláspontnak is (Thoniot Arbeau, a jezsuiták). A Luther utáni évtizedekben, évszázadokban a tánc teljes tilalma inkább a kálvinistákra (főként a puritánokra) lett jellemző.

⁴ Luther szerint a farizeusok nem tudnak tolerálni semmit, még a gyermek táncát sem (Lenker 1903–1910, XI. 60). Luther műveihez általában az amerikai kiadást (American Edition) használtam, de az adott idézetet legtöbbször a weimari kiadásban (Weimarer Ausgabe) vagy az erlangeni kiadásban (Erlanger Ausgabe) is visszakerestem. Ettől csak akkor tértem el, ha az adott mű szövege magyar fordításban már napvilágot látott.

⁵ „Ugyanakkor az apostol nem tiltja a testi jólétnek a megfelelő/helyénvaló/illendő és tiszteltreméltó dolgait az egyéni életút egyetlen állomásán sem, még a lelkesi élvezetet és örömet sem. Péter számára nem kellene az erkölcstelen, csökönyös, kenetteljes hájas szerzetesek sem a savanyú arcú szentek a képmutatásukkal és a tettelt lemondásukkal és furcsa életvitelükkel, ahol ők nem tisztelik a saját tulajdon testüket, miként Pál apostol mondja (Kol 2:23), hanem mindig készen állnak arra, hogy megítéljenek és elítéljenek más embereket: például a fiatal leányokat, akik örömeiket lelik a táncban vagy vörös ruhát viselnek. Ha keresztény vagy, Isten megengedi neked, hogy öltözködj és feldíszítsd magad és hogy kényelmesen élj, még azt is hogy élvezd a tiszteletet és számottevő élvezetet is, amennyiben azt határok között tartod, jól lehet sohasem szabad áthágnod a mértékletesség és a mérséklet határait” (Plochmann és Irmischer 1826–1857, VIII. 290; Lenker 1903–1910, VIII. 313 – Prédikáció Jézus mennybemenetelét követő vasárnap, 1525).

Kürti László (1995): Antropológiai gondolatok a táncról. In: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 137–153.

Marót Károly (2008): Survival és revival (részletek). In: Kézdi Nagy Géza (szerk.): *A magyar kulturális antropológia története*. Nyitott Könyvműhely, Budapest. 419–427.

Peti Lehel (2006): A csángómentés szerkezete és hatásai az identitásépítési stratégiákra. In: Jakab Albert Zsolt és Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 5. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 129–155.

Peti Lehel (2012): *A moldvai csángók népi vallásosságának imagisztikus rítusai*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

Pozsony Ferenc (2005): *A moldvai csángó magyarok*. Gondolat – Európai Folklór Intézet, Budapest.

Radulescu, S. (1997): Traditional Musics and Ethnomusicology: Under Political Pressure: The Romanian Case. *Anthropology Today*, 13. évf. 6. sz. 8–12.

Szőnyi Vivien (2014a): A moldvai csángó magyar táncok funkcionális és formai-stiláris változásai. In: Bolvári-Takács Gábor et al. (szerk.): *Alkotás – befogadás – kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a táncutatásban*. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest. 180–188.

Szőnyi Vivien (2014b): A magyarországi táncművészet hatása egy moldvai csángó település táncművelésére. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. SZTE BTK, Szeged. 295–309.

Szőnyi Vivien (2015): A moldvai csángó magyarság. In: Gatti Beáta (szerk.): *Laczkó Mihály – Idegen földre siettem... Moldvai csángó Baranyában*. Nap, Budapest. 187–197.

Vincze Gábor (2004, szerk.): *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989)*. Teleki László Alapítvány – Erdélyi Múzeum Egyesület, Budapest – Kolozsvár.